

2980-2806

Dorlion Journal

Academic Social Studies / Akademik Sosyal Araştırmalar
Vol./Cilt: 2 / Issue/Sayı: 1, June/Haziran 2024, pp./ss. 142-157.

Yalnızlık ve Felsefe*

Loneliness and Philosophy

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.11532723>

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliř Tarihi /
Article Arrival Date
18.03.2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
09.06.2024

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
30.06.2024

Dorlion Journal

Melike Doğan

ESOGÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Eskiřehir.

doganmelike416@gmail.com

ORCID ID

<https://orcid.org/0009-0002-9813-6987>

Prof. Dr. Abdullatif Tüzer

Eskiřehir Osmangazi Üniversitesi,
Eskiřehir.

atuzer@ogu.edu.tr

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0959-0225>

SCREENED BY

 iThenticate®
Professional Plagiarism Prevention

Öz

Bu makale yalnızlığın neden felsefi bir problem olduğu sorusunu yanıtlamak üzere hazırlanmıştır. Yalnızlığın neden felsefi bir problem olduğunu açığa çıkarabilmek için öncelikle yalnızlığın nasıl bir kavram olduğundan, nasıl tanımlandığından ve ortaya çıkış sebeplerinden bahsetmek gerekir. Yalnızlığın nasıl bir kavram olduğunu göstermek ve yalnızlığı düşünsel bağlamda tanımlamak onun felsefe ile olan ilişkisini anlamak için önemlidir. Bu sebeplerle giriş bölümünde kısaca yalnızlığın ne anlama geldiğinden, nasıl tanımlanabileceğinden, ortaya çıkış sebeplerinden ve kavramsal açıdan neden tek başlıktan farklı bir anlam içerdiğinden bahsedilmiştir. Yine giriş kısmında yalnızlık tanımlanırken, yalnızlığın sadece psikolojinin bir konusu olmadığına ve yalnızlığın pek çok alanda işlenen, her çağda ortaya çıkabilecek, disiplinler arası bir kavram olduğuna da değinilmektedir. Öte yandan anlaşılması ve tanımlanması zor olan bu kavramın çeşitli bakış açılarıyla oluşturulmuş türleri bulunmaktadır. Bu bağlamda yalnızlığın felsefe ile olan ilişkisini açıklayabilmek için yalnızlığın türlerinden de bahsetmek gerekir. Bu yüzden çalışmanın ikinci kısmında, yalnızlığın varoluşçu bir bakış açısıyla oluşturulmuş türlerinden biri olan ontolojik yalnızlık seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, Yalnızlık, Tek Başlılık, Ontolojik Yalnızlık.

Abstract

This article was prepared to answer the question why loneliness is a philosophical problem. To reveal why loneliness is a philosophical problem, it is necessary to first talk about what kind of a concept loneliness is, how it is defined, and the reasons for its emergence. It is important to show what kind of concept loneliness is and to define loneliness in an intellectual context to understand its relationship with philosophy. For these reasons, in the introduction section, it is briefly mentioned what loneliness means, how it can be defined, the reasons for its emergence, and why it has a different meaning from solitude in conceptual terms. While defining loneliness in the introduction, it is also mentioned that loneliness is not only a subject of psychology and that loneliness is an interdisciplinary concept that is studied in many fields and can arise in every age. On the other hand, this concept, which is difficult to understand and define, has types created from various perspectives. In this context, to explain the relationship between loneliness and philosophy, it is necessary to talk about the types of loneliness. Therefore, in the second part of the study, ontological loneliness, which is one of the types of loneliness created from an existential perspective, was chosen.

Keywords: Philosophy, Loneliness, Solitude, Ontological Loneliness.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Doğan, Melike – Tüzer Abdullatif. "Yalnızlık ve Felsefe". Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD) 1/2 (Haziran 2024), 142-157. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11532723>

CC BY-NC 4.0 DEED

* Bu çalışma, ESOĞÜ Sos. Bil. Enst. Felsefe ve Din Bilimleri Bölümünde Prof. Dr. Abdullatif Tüzer danışmanlığında Melike Doğan tarafından hazırlanmış olan "Felsefi Bir Problem Olarak Yalnızlık" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

1. GİRİŞ

Yalnızlığın neden felsefi bir problem olduğunu izah edebilmek için öncelikle yalnızlığın tanımı ve mahiyeti üzerinde durmak gerekir. ‘Yalnızlık nedir?’ diye sorulduğundaysa genelde ilk akla gelen, yalnızlığın bir duygu olduğudur. Yalnızlığın ilk planda duygu olarak görülmesi ve algılanması ise yalnızlığı doğrudan psikolojinin bir konusu olarak düşünmemize sebep olur. Konuyla ilgili psikoloji literatürüne kabaca bir göz attığımızda ise farklı psikolojik kuramların yalnızlığı farklı şekillerde tanımladıklarını görürüz.¹ Psikoloji alanında, en genel ifadeyle, yalnızlığın olumsuz ve istenmeyen bir his olarak tanımlandığı söylenebilir.

‘Psikoloji literatüründe, sıklıkla tekrarlanan bir 'standart' tanım bulunur: ‘Yalnızlık, istenen ve gerçek sosyal ilişkiler arasında algılanan bir tutarsızlık olduğunda ortaya çıkan olumsuz bir duygusal durum olarak tanımlanır’.²

Yukarıdaki tanımda geçtiği üzere olumsuz bir duygusal durum olarak anlaşılan ve nitelenen yalnızlığın zaman zaman tedavi gerektirdiği de düşünülür. Örneğin Eugenio Borgna içsel yalnızlığın değilse de tecrit şeklinde açığa çıkmış olumsuz anlamdaki bir yalnızlığın psikiyatrik sorunlara yol açabileceğinden dolayı tedavi gerektirdiğini ifade eder.³ Bu tanımı ve niteliği itibarıyla yalnızlık tedavi gerektiren, dolayısıyla insanın utanç duymasına, toplumdan geri çekilmesine sebebiyet veren bir kavram olarak ortaya çıkar. Ancak daha detaylı şekilde değerlendirildiğinde yalnızlığın sadece olumsuz bir duygu olarak anlaşılamayacağı görülür. Çünkü duygular öylece ortaya çıkmazlar. Duyguların ortaya çıkmasına etki eden bazı psikolojik, sosyolojik, ekonomik, dinsel vb. sebepler olduğu kadar sözkonusu sebepler üzerinde düşünen ve o sebepleri yorumlayan bir zihne ait bilişsel sebepler de vardır. Bu açıdan yalnızlık sadece psikolojinin konusu değildir. Bu nedenle yalnızlık edebiyat, sosyoloji, antropoloji ve felsefe gibi pek çok araştırma alanında üzerinde durulan bir kavram olması bakımından özünde disiplinler arası bir kavramdır. Dolayısıyla yalnızlık, psikolojinin olduğu kadar diğer araştırma alanlarının ve özellikle de felsefenin bir konusudur. Çünkü duygular bir algı ve düşünce temelinde açığa çıkarlar. Yalnızlık sadece duygusal bir durumdan ibaret değildir. Yalnızlık fenomeninde duygusal duruma eşlik eden ve hatta duygusal duruma sebebiyet veren en önemli etken olayları algılama, düşünme ve yorumlama biçimidir. Akranları tarafından dışlanan ve alay edilen, insanların dünyasının ahlaken berbat olduğunu ve çıkarıcı bir dünyada yaşamak zorunda olduğunu düşünen bir kişi sorunlarla baş edemeyip kendisini ya da insanların dünyasını bütünüyle değersiz görüp iç dünyasına çekilirken bir başka kişi söz konusu sorunları insanlara ve olaylara dair bilgisini artırarak ve maneviyatını güçlendirerek kişiliğinin, beyninin ve karakterinin gelişimi için bir fırsat olarak değerlendirebiliyor. Tıpkı aynı dünyaya zıt bir biçimde kaba bir madde yığını ya da ilahi organik bir birlik olarak bakan bir materyalist ve mistik örneğinde olduğu gibi, varlığa,

¹ Selahattin Yakut, *Yalnızlık: Psiko-Sosyal Bir Bakış* (Ankara: İksad Yayınevi, 2019), 28.

² Shaun Gallagher, “A Critique of Existential Loneliness”, *Topoi* (02 Mart 2023), 2.

³ Eugenio Borgna, *Ruhun Yalnızlığı*, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014), 197.

olaylara, insana ve insan ilişkilerine dair bilgi düzeyimiz ve bakış açımız yalnızlık denen ruh halinin içine girmede ve o ruh halini sürdürmede son derece önemli bir etken olmaktadır. Dolayısıyla yalnızlığın felsefi bir düzeyde analiz edilmesi de son derece önem arz etmektedir.

Yalnızlığın insan yaşamındaki yeri ve sebepleri düşünüldüğünde, bu kavramın çok yönlü analiz edilmesi ve üzerinde titizlikle çalışılması gereken bir kavram olduğu anlaşılır. Öncelikle yalnızlığın insan hayatında öylesine bulunan, öylesine ortaya çıkan bir kavram olmadığından söz etmek gerekir. Yalnızlık kavramını açığa çıkaran bazı sebepler bulunur ve bu sebeplerden bazıları içsel bazıları dışsal sebeplerdir. İçsel sebepler kişisel düşüncelere dayalıdır. Örneğin diğerleri tarafından anlaşılmadığını düşünen birinin yaşadığı yalnızlık içsel bir yalnızlıktır ya da toplumsal koşullardan, çevresindekilerden memnun olmadığını düşünerek yalnız kalan birinin yaşadığı yalnızlık içsel koşullardan kaynaklı bir yalnızlıktır.

Diğer taraftan Tanrıya yönelebilmek düşüncesiyle yalnızlığa çekilen keşişler ve münzevilerin yaşadığı istemli yalnızlığın da içsel olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü onlara göre gerçekten var olan Tanrıdır ve insanın amacı da Tanrıya yakın olmaktır. Bu düşünceyle ve Tanrıya ulaşma motivasyonu ile hareket ettiklerinden dolayı keşişler ve münzeviler dünyevi şeylerle bağlarını olabilecek en düşük seviyede tutup yalnızlığa yönelirler.⁴ İbn Tufeyl'in eserinde Hayy ve Absal karakterinin yaşadığı yalnızlık bu türden bir yalnızlığa örnek olabilir.⁵ Daha başka bir örnek olarak bilim insanları gösterilebilir. Onlar doğru bilgiye gözlem ve deney odaklı ulaşabileceklerini düşündükleri için tek başlarına laboratuvarlarına çekilmeyi isteyebilirler.⁶ Bu ve buna benzer düşüncelerden kaynaklanan, istemli şekilde gerçekleşen yalnızlıklar olumlu, yaratıcı, içsel bir yalnızlığa evrilir. Eugenio Borgna'nın içsel yalnızlık olarak bahsettiği yalnızlık da aslen bununla ilişkilidir. "Yalnızlık, içsel yalnızlık... sadece mistik yaşamda değil, günlük yaşamda da gereklidir. Yalnızken, tecrit olmuşken de içimizdeki sonsuzluğu dinlememiz mümkündür."⁷ Borgna'ya göre içsel yalnızlık tefekküre, umuda ve duaya olanak sağlaması bakımından pozitif ve yaşamda var olması gereken bir şeydir.

Yalnızlığın dışsal sebepleri üzerine düşünüldüğünde, örnek olarak özellikle yaşlılık döneminde açığa çıkan yalnızlıktan bahsedilebilir. "Yaşlı bireylerin yalnızlık duygusuna sebep olan faktörler; eş ya da arkadaş ölümü... kronik hastalıklar, fiziksel sınırlılıklar, sosyal destek sistemlerinin azlığı, sosyokültürel koşullar, ekonomik güçlükler ve başkalarına bağımlı

⁴ Şemseddin Sivasi ile nilüfer arasında geçen bir konuşmada nilüfer hal ehli olan ve cihanın dört bir yanını dolaşarak hakikati arayan biri olarak anlatılır. "Nereye gitse hased ve aleyhinde olan insanlarla karşılaştığını söyleyen nilüfer, bu durumun kalp huzurunu kaçırdığını ve bu nedenle ibadetlerinin safasının kalmadığını nakleder. Gittiği bu yerlerden hicret etmek durumunda kaldığını belirten nilüfer, vatanından uzaklaşıp başka yerlere gittiğini, dört bir diyarın kendisine dar geldiğini ve herkesten uzaklaşıp deryada gizlenmek zorunda kaldığını söyler." Fatih Çınar, "Gülşen Âbâd'da Seyr ü Sülûk Alegorisi", *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 259.

⁵ İbn Tufeyl, *Ruhun Uyanışı ya da Hayy İbn Yakzan'ın Olağanüstü Serüveni* (İstanbul: İnsan Yayınları, 1985), 168.

⁶ Steven Shapin, "'The Mind Is Its Own Place': Science and Solitude in Seventeenth-Century England", *Science in Context* 4/1 (1991), 191-218. eserinin içerisinde 'Solitude and New Science' adlı bölümde bilim insanları ve tek başlılık ilişkisine epistemolojik bağlamda daha detaylı şekilde değinilmektedir.

⁷ Borgna, *Ruhun Yalnızlığı*, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, 27.

olmadır.”⁸ Yakınların kaybı, fiziksel olarak yaşanan yetersizlikler, sosyokültürel koşullar kişinin elinde olmayan sebepler olduğundan dışsaldır. Elde olmayan, dışsal kaynaklı sebepler sonucu açığa çıkan yalnızlık istemli olmadığından olumsuz bir durum olarak anlaşılır. Öte yandan dışsal sebepler içsel, öznel düşünceleri de etkilemektedir. Dolayısıyla dışsal sebeplerin içsel etkileri olmaktadır. Örneğin bir yakının kaybı sonucunda yalnız kalmak kişinin elinde olmayan bir sebepten (dışsal bir sebepten) kaynaklanan yalnızlıktır, fakat neticede etkilenen yine kaybı yaşayan kişidir. Sonuçta yalnızlık ister içsel ister dışsal sebeplerden kaynaklansın nihayetinde öncelikli olan bireyin düşünceleri ya da yaşadığı olaya karşı verdiği tepkilerdir. Dışsal sebepler ise yalnızlığın ortaya çıkışını ikincil, yani dolaylı olarak etkilemektedirler.

“...yalnızlığın açığa çıkması için kişisel nitelikler ve bu kişisel niteliklerin etkisi kendi başlarına yeterli kabul edilir. Yine de nesnel koşullar, sürekli yalnızlık yaratmada etkili olan bir durum üretmede verimli ve çoğu zaman zorlu unsurlardır.”⁹

O halde yalnızlığın ortaya çıkışını sağlayan sebeplerin öncelikle içsel yani düşünsel sebepler olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü dışsal sebepler ne olursa olsun kişiyi yalnızlığa iten dış sebeplerin kendisi değil kişinin o dışsal sebepleri algılama, düşünme, yorumlama ve değerlendirme biçimidir. İlginç bir örnek olarak, siyasi nedenlerle sürgüne mahkûm edilen ünlü Romalı stoacı Seneca'nın, ardından adeta ölüme gidiyormuş gibi ağıtlar yakan annesine yazdıklarında, sürgününün onun için yeni yerler, yeni kişiler ve yeni heyecanlar demek olduğuna işaret etmesi dikkat çekicidir.

Yalnızlık hakkındaki felsefi değerlendirmelere devam etmeden, yalnızlığı daha iyi anlamak ve tanımlamak adına, yalnızlık ve tek başınalık kavramları arasındaki farklılığa da değinmek gerekir. Türkçede gündelik dilde, bu iki kavram neredeyse aynı anlamı ifade etmek için kullanılmaktadır.¹⁰ Oysa bu iki kavram arasında bir takım anlam farklılıkları vardır. Bu anlamsal farklılık İngiliz dilinde daha belirgindir. İngiliz dilinde yalnızlık ve tek başınalık kavramları ayrı kelimelerle ifade edilir. Yalnızlık için 'loneliness' kelimesi, tek başınalık için 'solitude' kelimesi kullanılır. Tek başınalık fiziksel anlamda, ortamda sizden başka kimse olmadığını ifade eder.

“Tek başına temelde sayısal ve fiziksel bir terimdir ve bir kişinin başkalarıyla çevrili olmadığı olgusundan daha fazlasını belirtmez, ayrıca söz konusu sözcük bu olgunun olumlu mu olumsuz mu olduğu konusunda herhangi bir değerlendirme yapmaz.”¹¹

Tek başınalık, yalnızlıktan farklı olmakla birlikte bir açıdan yalnızlığın fenomenolojik boyutunu anlatır. Tek başınalıkta etrafta görünen, bilinen bir başkasının varlığının bulunmayışı söz konusudur. Yalnızlık dediğimizde ise tek başınalıktan ve dolayısıyla fiziki

⁸ Ebru Akbaş vd., “Yaşlılıkta Sosyal İzolasyon ve Yalnızlık”, *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi* (23 Mayıs 2020), 1.

⁹ John G. McGraw, *Personality Disorders and States of Aloneness (Intimacy and Aloneness)* (New York: Brill, 2012), 11.

¹⁰ TDK'nin sözlüğünde 'yalnız' ve 'yalnızlık' kelimeleri küçük farklılıklarla birlikte tek başına olma, yanında kimse bulunmama anlamında kullanılmaktadır. “Türk Dil Kurumu | Sözlük” (Erişim 22 Nisan 2024).

¹¹ Lars Svendsen, *Yalnızlığın Felsefesi* (İstanbul: Redingot Yayınevi, 2018), 29.

koşullardan bağımsız bir olgu anlaşılır. Bu şekilde yaptığımız ayırım sayesinde yalnızlığın bir histen çok insani bir olgu olduğunu, tek başlıktan da farklı bir şey ifade ettiğini anlatma imkânını buluruz. Çünkü yalnızlık sadece tek başlılıkta açığa çıkan bir olgu değildir. Yalnızlık her zaman tek başlıktan da kaynaklanmaz. Tek başlılık aslında yalnızlığı açığa çıkarabilecek dışsal sebeplerden bir tanesi olmakla birlikte, bir kişi çevresinde çok sayıda insan bulunmasına rağmen çevresindeki insanlara karşı bir yakınlık ya da herhangi duygusal, içsel bir bağ hissetmiyorsa yalnız olduğu düşüncesine sahip olabilir. Yalnızlık, kurulan ilişkilerin niteliği ve içsel koşullarla alakalı bir kavramdır. Yalnızlık belirli türden bir yakınlık ve iletişim beklentisinin yerine getirilememesiyle açığa çıkar. Yani sadece etrafta insanların fiziki açıdan var olması değil, onlarla beklenen şekilde iletişim kurulması da istenir. Zihnimize düşünsel olarak oluşturulmuş idealler, ideal iletişim biçimleri vardır. Ötekiler ya da içerisinde bulunulan sosyal çevredeki kişiler bu ideallerle uyuşmadığında ya da bu idealleri tam olarak karşılamadığında, yalnızlık ortaya çıkar ve kişi içine kapanır.

Buraya kadarki tahlillerimizden açıkça anlaşılacağı üzere yalnızlık; her çağda, her coğrafyada ve pek çok alanda karşımıza çıkabilecek olması bakımından evrensel bir olgudur. Edebiyat, şiir, sanat, psikoloji, sosyoloji ve felsefe gibi pek çok alan yalnızlıkla sıkça ilgilenmiştir. Bu kadar farklı alanlarda yaygın biçimde işlenmesine ve hemen hemen her dönemde açığa çıkmasına rağmen tanımlanması pek kolay bir kavram da değildir. Bu kavramı açığa çıkış sebeplerine göre tanımlamak ve anlamlandırmak açıkçası zordur. Bu durumda her farklı disiplin kendine ait bilimsel terminolojiyi ve kendi araştırma alanına özgü nedenleri esas alarak tanımlayacaktır ki bu da birbirleriyle uzlaştırılması zor tanımlarla baş başa bırakacaktır bizi. Sebepleri açısından tanımlanması zor olsa da bu kavram insan tecrübesindeki kendisini gösterme biçimi, açığa çıkardığı tecrübi sonuçlar bakımından tanımlanabilir ve yalnızlığa ilişkin anlatımlardaki yorumlardan ayıklanmış fenomenolojik öze odaklanılabilir. Yalnızlık ister olumlu ister olumsuz bir anlama ve çağrışıma sahip olan, ister içsel ister dışsal nedenlere dayanan bir kavram olarak görülsün, sonuçta bireysel açıdan ya bir içe dönüşü gerektirir ya bir içe dönüş ile sonuçlanır. Borgna'nın da vurguladığı gibi içe dönmek, yalnızlığı anlamının ve bir anlamda tanımlayabilmenin de olanağıdır.

“Yalnızlıkla ilgili söylemime, yalnızlığı tanımanın ön şartının, içe dönmek, hayatın temel deneyimleriyle yüzleştığımızda içimizde, ruhumuzda olup bitenleri içsel çözümlemeden geçirmek olduğunu söyleyerek başlamak isterim.”¹²

Bu sebeple felsefi bağlamda yalnızlık bireysel açıdan kendisine belli bir düşüncenin, tefekkürün eşlik ettiği bir içe dönüşe işaret eder. Ayrıca her çağda, her kıtada karşılaşılması bakımından evrensel bir nitelik taşıyan bu kavram, evrensel bir içe dönüş olgusu olarak tanımlanabilir. Evrensel bir içe dönüş fenomeni olarak yalnızlık, sebepleri bakımından türlere ayrılmaktadır. Kaynaklarda bahsedilen türler ve yapılan sınıflandırmalar genellikle yalnızlığın ortaya çıkış sebeplerine ya da yazarların ele aldığı bakış açılarına göre şekillenmektedir. Buna

¹² Borgna, *Ruhun Yalnızlığı*, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu, 21-22.

ilaveten, yalnızlığa dair çeşitli yaklaşımların ve yöntemlerin bulunması da türlerin fazlalaşmasına sebep olmaktadır. Yalnızlığın türlerinden bahseden bazı çalışmalarda tekrar eden türlerin olmasının yanı sıra her çalışmada farklı türlere, farklı sınıflandırılmalara da rastlanabilmektedir. Yalnızlık türlerinden bazıları ise şu şekilde sıralanabilir; içsel yalnızlık, ruhun yalnızlığı, yaratıcı yalnızlık, tecrit yalnızlığı, kültürel yalnızlık, metafizik yalnızlık, kültürel yalnızlık, toplumsal yalnızlık, ontolojik yalnızlık, epistemolojik yalnızlık, etik yalnızlık, varoluşçu yalnızlık...¹³

Bu çalışmada yalnızlığın felsefi analizi üzerinde durmaya çalıştığımız için aslında felsefi olarak tüm yalnızlık türlerinin en genel anlamda üç başlık altında ele alınabileceği kanaatini taşımaktayız: Ontolojik, Epistemolojik ve Etik. Bu üç genel başlık tüm bir felsefe tarihinin üç büyük araştırma alanına tekabül etmektedir: Varlık, bilgi ve değer. Ontolojik yalnızlık, yalnızlığın insan doğası ya da varoluşundaki kökenine veya temeline odaklanır. Çeşitli kaynaklarda karşımıza çıkan içsel yalnızlık, varoluşçu yalnızlık, metafizik yalnızlık, kozmik yalnızlık gibi türler büyük ölçüde ontolojik yalnızlık genel başlığı altında ele alınabilecek niteliktedir. Epistemolojik yalnızlık ise tıpkı Platon'un mağarasından kurtulan ve hakikat güneşine ulaşan bilgisi gibi ya da Bir ile bir olan Plotinus'un mistiği gibi gerçeğin, doğrunun, iyinin ya da güzelin peşine düşen ve gittiği yolun son noktasında diğer insanlardan koparak marjinalleşmek ve yalnızlaşmak zorunda kalan kişileri anlatır. İçsel yalnızlık, yaratıcı yalnızlık, kendi gerçekliğini var etmeyi amaçlayan varoluşçu yalnızlık, mistik yalnızlık, entelektüel yalnızlık gibi türler epistemolojik yalnızlık altında sıralanabilir. Etik yalnızlıkta ise toplumsal ya da bireysel değerler önem kazanır. Toplumsal anlamda ahlak insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen değerler, ilkeler, kurallar ve normlar manzumesidir. Bireysel anlamda ise bir kişinin varoluşuna anlam veren ve davranışlarına yön veren değerler bütünüdür. Diğer insanlarla ve toplumla ilişkilerimizde yaşadığımız tüm sorunların gerisinde ise sözünü ettiğimiz değerler, olaylara, kişilere ve davranışlara yüklenen anlamlar ve değer çatışmaları vardır. Etik yalnızlık sözkonusu değerlerden kaynaklanan yalnızlığa işaret eder. Çeşitli kaynaklarda kültürel yalnızlık, toplumsal yalnızlık, tecrit yalnızlığı, sosyal yalnızlık olarak karşımıza çıkan türler dolayısıyla etik yalnızlık genel başlığı altında ele alınabilir. Bu çalışmanın sınırlı hacmi izin vermediği için felsefi bakış açısıyla oluşturulmuş sözkonusu üç genel türden ilki olan ontolojik yalnızlık seçilmiştir. Diğer iki türe, başka çalışmaların konusu yapılmak üzere burada değinilmeyecektir.

Etik Beyan: Bu çalışma, alanyazın taramasına dayalı nitel bir araştırma yöntemi kullanmaktadır ve bu nedenle etik kurul onayına ihtiyaç duymamaktadır. Yalnızlık ve felsefe üzerine odaklanan bu çalışmada, konuyla ilgili çeşitli makale, kitap ve çevrimiçi kaynaklar detaylı bir şekilde incelenmiş ve ilgili çalışmalara atıflar yapılmıştır. Elde edilen bulgular, bu

¹³ John G. McGraw, "Loneliness, Its Nature and Forms", *Man and the World* 28 (1995), 43-64; Borgna, *Ruhun Yalnızlığı*, çev. *Meryem Mine Çilingiroğlu*; McGraw, *Personality Disorders and States of Aloneness (Intimacy and Aloneness)*.

kaynaklardan faydalanılarak derlenmiştir. Veri toplanması sonuçların yorumlanması ve makalenin yazılması aşamalarında herhangi bir çıkar çatışması alanı bulunmamaktadır.

2. ONTOLOJİK YALNIZLIK

Aristoteles'in ifadesiyle, var olmak bakımından varlığın bilimi demek olan ontoloji varlığın mahiyetine, özüne odaklanır. Doğal olarak ontolojik yalnızlık yalnızlığın insan varoluşuna özsel olduğunu, insan doğasından ayrılmaz bir varoluşsal hal olduğunu ima eder. Peki, yalnızlığın insan varoluşunun ya da doğasının esaslı bir boyutu olduğunu nasıl gösterebiliriz? Öncelikle yalnızlık, 'ben ve öteki'nin varlığına dayanan bir olgudur. Yalnızlığın mümkün olabilmesi için öncelikle bilinçli bir öznenin var olması gerekir.¹⁴ Ancak bilinçli bir özne kendisiyle öteki arasında ayrım yapabilir. Dolayısıyla da yalnız olduğunu kavrayabilir. Bu noktada ontolojik yalnızlıkla ilgili felsefi bağlamda değerlendirilmesi gereken ilk mesele insanın nasıl bir varoluşa sahip olduğudur. İnsanın doğasının ya da varoluşunun nasıl algılandığı, yalnızlığın anlamı ve önemi konusunda kayda değer farklılıklar yaratır. Felsefe tarihine bakıldığında, ilk Çağ düşünürleri doğa felsefelerinde öncelikle doğanın yapısını ve yasalarını anlamaya çalışmışlardır. Doğa yasalarını anlama çabasını öne aldıkları için insanı doğa yasalarına tabi olan bir canlı olarak düşünmüşlerdir. Kısacası insan, canlı olan kozmik bir bütünün anlamlı ve organik etkileşimli bir parçasıdır. Doğa modeli ve düzenine göre kurulan ve işletilen toplumda da doğal olarak, Aristoteles'in ifade ettiği gibi, insan toplumsal/politik bir hayvandır. Bu sebeple yalnızlık doğanın, kozmik bütünün, toplumun bir parçası olan insan için istenmeyen bir durum olarak anlaşılır. Nitekim Aristoteles'in izinden giden Meşşai düşünürler insanı insana çeken ve yakın kılan, kısacası insana yalnızlığı yabancı kılan duyguya ünsiyet adını vermişlerdir. İlkçağ Yunan düşünürlerinde genel olarak yalnızlık konusunda "istenmeyen durum" tavrıyla ve düşüncesiyle karşılaştık da özellikle Roma dönemi Stoacılığında yalnızlık ilişkili pozitif bir yaklaşım şahit oluruz.

"... Roma felsefesinin, özellikle de Stoacılığın, yalnızlığın kişinin eylemlerini ve düşüncelerini dinlendirmek ve analiz etmek için bir fırsat olarak görüldüğü alternatif bir yaklaşım vardı."¹⁵

Stoacılıkta yalnızlık, kişinin eylemlerini ve düşüncelerini analiz etmesi için bir fırsat olarak görülmektedir. Orta Çağ'a gelindiğindeyse, dinin yayılımla birlikte felsefede yeni tartışmalar ve kavramlar açığa çıkmıştır. Dinsel öğretilerin, ibadetlerin, itikadi ve ahlaki inançların ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması, yalnızlığın Tanrıya ulaşma yolunda bir araç olarak değer ve önem kazanmasını sağlamıştır.¹⁶ Orta Çağ'daki bu yaklaşım ontolojik yalnızlıkla ilişkili olduğu kadar epistemolojik yalnızlıkla da çok yakından ilişkilidir. Çünkü epistemolojik yalnızlıkta, hakikatin bilgisine ulaşma ya da Tanrıya ulaşma, Tanrı'yla bir olma amacıyla gerçekleştirilen bir yalnızlık edimi vardır. Yalnızlık bir amacı gerçekleştirmek için

¹⁴ Bu kısım için Ben Lazare Mijusković, *Loneliness in Philosophy, Psychology, and Literature* (Bloomington: iUniverse, Inc, 2012) eserinin içerisindeki 'Loneliness and Self-Consciousness' ve 'Loneliness and a Theory of Consciousness' bölümlerine bakılabilir.

¹⁵ Lydia Sobol, "Comment on 'The Actualization of Loneliness in Modern Philosophy'", *Trans/Form/Ação* 46/4 (Aralık 2023), 44.

¹⁶ Beken Balapashev vd., "The Actualization of Loneliness in Modern Philosophy", *Trans/Form/Ação* 46/4 (Aralık 2023), 29.

kullanılan bir araç olarak kavranır. Bu tür bir yalnızlığın ontolojik yalnızlıkla bağı ise, cennetten ya da Tanrı'dan düşen insanoğlunun tekrar cennete ya da Tanrı'ya kavuşana kadar asli bir yalnızlığı tecrübe edecek olmasıdır. Tıpkı mistik yalnızlıkta olduğu gibi, ilahi birlikten kopan ruh tekrar birliğe ulaşınca kadar yalnızlığa mahkûm kalmak zorundadır.

Ontolojik yalnızlığın modern anlamdaki köklerini Descartes'te buluruz. Çünkü modern özne kavramının fikir mimarı gibidir Descartes. Descartes ile birlikte zamandan ve mekândan münezze, etsiz kemiksiz, soyut bir özne olarak insan, kurucu ve inşa edici bir varlık misyonunu üstlenmiştir. Descartes 'Meditasyonlar' adlı eserinde şüphe edilemeyecek ilk ve tek şeyin düşünen insan zihni olduğunu göstermeye çalışmıştır.¹⁷ O metodolojik şüphe sürecini iki aşamada gerçekleştirir. İlk aşamada duyuşal nesnelere varlığından şüphe eder. Duyu algıları ve bu algılamalar sonucunda ortaya çıkan şeyler genellikle değişkendir, seçik de değildirler. Nitekim Parmenides ve Platon'dan beri değişen şeylerin gerçekten var olmadığı, değişen şeylerin birer görünümünden ibaret olduğu kanaati vardır. Descartes da değişen duyu algılarının güvenilir olmadığını düşünerek ilkin duyu verilerinden şüphe eder. Buradaki asıl amacı şüphecilerin eleştirilerinin yolunu keserek gerçekten var olana – epistemolojik anlamda da gerçek bilginin kaynağına- ulaşmaktır. İkinci aşamada ise kötü niyetli bir cinin insan zihnini aldatmaya çalışıyor olabileceğini düşünür. En nihayet, zihnimizi aldatmaya çalışan biri olsa bile şüphe edilemeyecek tek şeyin düşünen insan zihni olduğu sonucuna varır: Düşünüyorum öyleyse varım. Ona göre gerçekten var olan şey insanın maddi varlığı yani bedeni değil düşünen zihnidir. Çünkü düşünce ruhun öz niteliğidir ve ruh da ölümsüzdür.

"Bütün felsefi arayışın ben'den başlaması ve ben'e dayandırılması, Descartes'ın özne metafiziğinin temelini oluşturur. Ben'in birincil fonksiyonu olan düşünmek, ben'in bir bilince sahip olmasından kaynaklandığı için özne metafiziği bir öznel-bilinç felsefesi olarak kurulmuştur."¹⁸

Descartes tüm felsefesinin temelini 'düşünen ben'i yerleştirir. Merkezde yer alan bilinçli bir 'ben', zihni aracılığıyla, düşünerek gerçeğin bilgisine ulaşabilir. Daha da önemlisi, düşünmek var olmanın özünü oluşturur. Bu nedenle düşünme insani var oluşun birincil niteliğidir ve düşünme eyleminin kendisi, insanın tek başına yürüttüğü bir faaliyettir. Düşünme bir tür içe dönüştür, iç konuşmadır ve benliğin ikiye bölünmesiyle açığa çıkar. Dolayısıyla yalnızlık, insan varoluşunun ontolojik bir gerçeğidir.

Descartes'in meditasyonu temelde insanın ontolojik yalnızlığını gösterse de aynı zamanda epistemolojik yalnızlık türüyle de çok yakından ilişkilidir. 'Meditasyonlar' adlı eserin nasıl ortaya çıktığını tahayyül etmeye çalışacak olursak, Descartes'in eserinde sergilediği düşüncelere tek başına olduğu bir ortam ve durumda ulaştığını söylemek oldukça makul gelecektir. Eser Descartes'in çevresindeki şeyler ve bizzat kendisi üzerine geliştirdiği

¹⁷ René Descartes, *Meditasyonlar*, çev. Çiğdem Dürüşken (Alfa Yayıncılık, 2015).

¹⁸ Yakup Kahraman, "Kurucu Öğe Olarak Modern Özne Anlayışının Teşekkülü", *Kaygı Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi* (30 Ekim 2018), 134.

düşüncelerinden oluşmaktadır. Anlatımlarına dikkat edildiğinde onun kendisini çevreden, duyu algılarıyla edindiği tüm izlenimlerden soyutlamış ve gerçekten var olanı aramaya yönelmiş olduğu hissedilir. Bu şekilde değerlendirildiğinde çoğu filozofta olduğu gibi yalnızlık gerçekten var olanın bilgisine ulaşmak için bir araç olarak kullanılmıştır demektir. Batı felsefesinin yerleşik görüşlerinden bir tanesi filozofların tek başına düşünmeye çekilen kişiler olduklarıdır.¹⁹ Aslında bu anlamdaki yalnızlık insanın gerçeğin bilgisine (hakikate) erişmesini sağlayan epistemolojik yalnızlık türüyle ilişkilidir. Epistemolojik yalnızlık motivasyonunu en temelde böyle bir noktadan alır. Epistemolojik yalnızlıkta gerçekten var olana ya da gerçekten var olanın bilgisine ulaşmak isteyen kişi yalnız kalmak için içsel bir motivasyona sahiptir.

Belli bir motivasyona ve isteğe sahip olursa da bu tür bir yalnızlığı yaşamak güçtür. Çünkü tefekküre dalma ve içsel diyaloglar benliğin ikiye bölünmesine neden olur. Bu ikiye bölünme uzun süre devam ettiğinde kişinin algılarını bozabilir. Dolayısıyla bireysel kimlik bütünlüğü tehlikeye girer. Bilinçli bir özne kendi içerisinde bir kimliğe (self-identity) ve benlik bütünlüğüne (self-integrity) sahiptir. Benlik bütünlüğü ve kimliğin varlığı ise diğerlerinin var olmasıyla açığa çıkan ya da diğerlerinin varlığı ile alakalı olan şeylerdir. Sosyal bir varlık olduğu için insanın uzun süre diğerleriyle iletişime geçmeyip uzun süre tamamıyla düşünmeye odaklanması, kimlik bütünlüğünün bozulmasına yol açar. Bu sebeple ontolojik yalnızlık olarak bahsedebileceğimiz yalnızlık temelde bu benlik bütünlüğünün bozulması ile ilişkilendirilebilir. “Bu yüzden ontolojik yalnızlık, benliğin parçalanması hissidir (böylece, bu yalnızlık biçimi ontolojik ve içsel olarak adlandırılır.”²⁰ Düşünceler üzerine yoğunlaşıldığında, ontolojik anlamda bir yalnızlık gerçekleştiğinde, bireysel açıdan, benlik algısı açısından sorunlar açığa çıkmaktadır.²¹ Sonuç olarak tek başına gerçekleştirilen düşünme faaliyeti var olmanın bir koşuluysun aynı zamanda insani varoluş açısından tehlikeli de olabilmektedir.

Ontolojik yalnızlığı anlamak ve açıklamak için sadece insanın doğasını ve nasıl var olduğunu açıklamak yetmez. Diğerlerinin, ötekilerin varlığının da nasıl mümkün olduğunun açıklanması gerekir. Bu açıdan Descartes’ın ortaya atmış olduğu görüşler, ötekinin nasıl var olduğunu açıklama konusunda yeterli değildir. Descartes’ın bakış açısına göre diğer varolanlar ikinci türden gerçekliklerdir. Bu noktada diğerlerinin nasıl bir varlığa sahip olduğu konusunda birtakım sorular açığa çıkmaz. Yalnızlık kendi içerisinde paradoksal bir kavram olduğundan yalnızlığın imkânı ve mahiyeti sadece düşünen insanın varlığı ile açıklanamaz. Yalnızlığın mümkün olabilmesi için hem bireysel varoluşun hem de ötekilerin var oluşunun bir gerçekliği olması gerekir. Diğerleri olmadan kişi yalnızlığının farkına varamayacağı için

¹⁹ Barbara Taylor, “Philosophical Solitude: David Hume versus Jean-Jacques Rousseau”, *History Workshop Journal* 89 (01 Nisan 2020), 1.

²⁰ McGraw, “Loneliness, Its Nature and Forms”, 54.

²¹ Burada bahsedilen türden bir yalnızlığın içerisinde barındırdığı sorunların neler olduğu ve bu sorunlardan nasıl kurtulunabileceği konusunda, epistemolojik ve ontolojik anlamda nasıl doğru şekilde yalnız kalınabileceğini açıklayan J.Cowper Powys, *A Philosophy of Solitude* (Newyork: Simon And Schuster, 1933); Thomas Merton, *Thoughts in Solitude* (Newyork: RosettaBooks, 2005) adlı çalışmalara bakılabilir.

sadece bireyin varlığını ve doğasını ya da varlık yapısını açıklamak yeterli değildir. Bu yüzden diğerleri ile ilişkilere olanak tanıyacak ortak bir gerçeklik alanı olmalıdır. İşte tam bu noktada, Descartes sonrasında gelişen 20. yy. kıta felsefesinde tek başınalık ve yalnızlık konusu insanın ve diğerlerinin varoluş yapısını açıklamak adına önemli bir yere sahiptir. “20. yüzyıl kıta felsefesinde yalnızlık ve yalnızlık deneyiminin beklenmedik bir öneme ve ağırlığa sahip olduğu gösterilmiştir.”²² 20. yüzyıl kıta felsefesinde bireyin ve diğerlerinin varlığı arasındaki ilişkiyi daha iyi açıklamak için Martin Heidegger’in görüşlerinden yararlanılabilir. Heidegger insanın varoluşunu anlatmak için ‘dasein’ kavramını kullanır.²³

“Fundamental ontoloji, Dasein’in varlığı ve onun analitik yapısının serimlenmesi ile ilgilidir. Dasein, Orada-Varlık anlamıyla günlük Almandaca insan varlığı demektir. Varlık ve Zaman’ın birinci bölümünün amacı, Dasein’in (insan varlığının) günlük yaşamındaki varlık yapısını ortaya koymaktır.”²⁴

Temelde Dasein’in dünyada diğerleriyle birlikte var olma olanağını sağlayan şey bireysel varoluşudur. Bu yüzden Dasein’in varoluşu (fundamental) esaslı bir tek başınalıktır. Daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse içinde bulunduğumuz dünya ile ilişkimizin var olabilmesi için bireysel (tek başına) bir varoluşa sahip olmamız gerekir. İnsani olarak varlığımızın ortaya çıkabilmesi için diğerlerine ihtiyaç vardır. Bu yüzden diğerleriyle etkileşimlerimiz konusunda sürekli seçimler yapmak zorunda kalırız. Kendi dışımızda olan şeyler konusunda sürekli seçim endişesi taşımamız sonlu olmamızın işaretlerinden biri olarak görülebilir. Sonlu olmak fikri yani ölümlü olmak nihayetinde (tek başına) birey olma fikrini beraberinde getirir. Çünkü ölüm bireysel olarak tek başına yüzleşilecek bir durumdur. Öte yandan Heidegger’in yazılarında yalnızlık ve tek başınalık arasında açık bir fark gözetmediğini de belirtmek gerekir. Heidegger’in ‘ötekilik’ konusuna bakış açısı değerlendirildiğinde Heidegger için yalnızlık ve tek başınalık kavramları arasındaki farkın bir ayrışma açığı çıkarmadığı görülür. Bu yüzden Heidegger’in görüşleri anlatılırken yalnızlık ve tek başınalık arasındaki kavramsal ayrım gözetilmemelidir.

Dasein’in dünya içinde olması daima diğerleriyle bir arada olması anlamına gelir. Tek başına bir varoluşa sahip olma, ontolojik yalnızlık, dünya içerisinde olma olanağını sağlayan şeydir. Tersinden ifade edersek diğerleri ile ilişkilerimizin olması için ontolojik açıdan tek başına bir varlık olmamız gerekir. Diğerleriyle birlikte olma, dünya içerisinde olma, aslında mantıksal bir zorunluluk olarak görülebilir. Dasein bu yapı içerisinde kendisini diğerleriyle olan ilişkilerinde ortaya koymaya çalışır. En sonunda da bu var olma biçimi yüzünden yanılığa düşer ve kendini ötekilerin üzerinden tanımlamaya çalışır. Heidegger buradaki yanılığın kurtulma yolunu da otantik olma kavramı ile açıklar. Dasein’in önceden belirlenmiş bir özü yoktur ve bu sebeple de kendisini kendi seçimleriyle oluşturmaktadır. Seçimlerini yapma konusunda özgür ve sorumluluk sahibi olması Dasein’in bireysel yapısını

²² Adrian Costache, “On Solitude and Loneliness in Hermeneutical Philosophy”, *Meta: Research In Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy* 5/1 (June 2013), 130.

²³ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev: Kaan H. Ökten (İstanbul: Agora Kitaplığı, 2011).

²⁴ Abdulkadir Çüçen, “Heidegger ve Felsefe”, *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* 1 (Haziran 2006), 13.

ortaya çıkarır. Bu bakımdan Dasein üzerine düşen otantik olma görevini kendisi gerçekleştirmek zorunda olduğundan ontolojik olarak yalnızdır. Bu aynı zamanda bireyin seçim yapmaktaki özgürlüğünün de bir ifadesidir. Özgürlük ve kendini inşa etme zorunluluğu bireyin kendisine aittir ve bu sorumluluk başkasına devredilemez.

Varoluş sorumluluğunun devredilememesi fikri Emanuel Levinas'ın da dikkatimizi çektiği önemli bir husustur. Levinas'a göre varoluş bireyseldir ve başkasına iletilemez. Herkesin yaşamı, deneyimleri ve bu deneyimleri anlamlandırma biçimi kendisine hastır. Bu sebeple kişi öteki ile karşılaştığında ötekini tam olarak bilemez. İnsanın diğer şeylerle olan ilişkisi geçişlidir, diğerleriyle olan ilişkilerde birtakım etkiler ve tepkiler bulunur fakat herkes kendisi olarak bu dünyadadır. "Tüm bu ilişkiler geçişlidir: bir nesneye dokunmak, birini görmek. Ama ben diğeri değilim. Bütünüyle yalnızım."²⁵ Bu tür bir varoluşçu tondaki ontolojik yalnızlıktan Ortega Gasset de bahseder. Ona göre, insan yaşamı diğer bir insana aktarılmadığı ve devredilemediği için kökten bir yalnızlıktır. Bu kökten yalnızlık insan tek başına var olduğu için açığa çıkan bir yalnızlık değildir. Benliğini inşa etme sorumluluğuna ve özgür eylemde bulunabilme olanağına sahip olmak açısından ortaya çıkan bir yalnızlıktır.²⁶ Özetle, varoluş yapısı bakımından insan, hem diğerleri ile birlikte olabilmenin ön koşulu olarak, hem de kendi bireyselliğini ifade etme zorunluluğuna sahip biri olarak yalnızdır.

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Günümüzde her tür medya aracıyla bize ulaşan mesajlarda yalnızlığın sürekli övüldüğüne, yalnızlığa pozitif değer yüklendiğine hemen hepimiz şahit oluyoruz. Gözlemler ve araştırmalar da yalnızlığın modern hayatın ciddi bir tezahürü olduğuna ve giderek de arttığına işaret etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki yalnızlık, modernleşmenin doğal bir sonucu olan bireyleşme/bireycilik gerçeğinin kaçınılmaz meyvesidir. Sosyal medya kullanımı ve yalnızlık arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar, yakın zamanlarda kurulan yalnızlık bakanlıkları ve pandemi sonrasında yalnızlık ile ilgili çıkan pek çok yazı bu iddiaları güçlendirmektedir.²⁷ Bu durum ise yalnızlığın mahiyetini ve sebeplerini anlamaya dönük araştırmaların ve çalışmaların yapılmasını ivedi ve önemli hale getirmektedir. Bununla birlikte yalnızlık sadece psikolojinin kavramlarıyla anlaşılıp çözümlenemeyecek ve dolayısıyla sadece olumsuz bir duygu durumu olarak görülemeyecek kadar karmaşık bir kavramdır. Her şeyden önce yalnızlığın sağlıklı bir şekilde anlaşılabilmesi, onun felsefi olarak titiz bir kavramsal ve fenomenolojik analizini zorunlu kılmaktadır. Yalnızlık duygusu algılardan ve düşüncelerden bağımsız değerlendirilmemelidir. Yalnızlığın açığa çıkmasında etkili olan bazı sebepler vardır. Bu sebepler ister içsel ister dışsal sebepler olsunlar genellikle bireysel

²⁵ Emmanuel Lévinas, *Time and the Other and Additional Essays*, çev. Richard A Cohen (United States Of America: Duquesne University Press, 1987), 42.

²⁶ José Ortega y Gasset, *İnsan ve "Herkes"*, çev. Neyire Gül Işık (İstanbul: Metis Yayınları, 2011), 67.

²⁷ "Önce Birleşik Krallık, sonra Japonya: Ülkeler neden yalnızlık bakanlığı kuruyor, hangi stratejileri izliyor?", Independent Türkçe (03 Mart 2021); *Pandemi ve Yalnızlık 2. Uluslararası Yalnızlık Sempozyumu Kitabı (Bildiriler, Makaleler ve Denemeler)* Editörler Prof. Dr. Ebulfez Süleymanlı Arş. Gör. Bengi Çakmak Arş. Gör. Berat Dağ (İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları-49, 2020); "İngiltere'de 'Yalnızlık Bakanlığı' kuruldu | Euronews" (Erişim 06 Mayıs 2024).

düşüncelere bağlıdırlar. Yaşa, içinde yaşanılan çağa ve topluma bağlı olarak gerçekleşen düşünsel değişimler ve zamanla değişen insan tanımı, yalnızlığın nasıl algılandığına ve nasıl tanımlandığına doğrudan etki etmektedir. Bu yönden J. Cowper Powys'in 'The Philosophy of Solitude' adlı eserinin ilk bölümünde de vurguladığı gibi yalnızlığı anlamak için benliğin ve geçmişteki düşünürlerin bilgeliğinin anlaşılması gerekir.²⁸ Neticede felsefi bakış açısıyla yapılmış bir analiz olmadığı sürece yalnızlığı anlama konusunda psikolojinin, sosyolojinin veya herhangi bir disiplinin bütün açıklamaları yetersiz/eksik kalacaktır. Felsefi açıdan meseleye bakıldığında ise yalnızlığın ontolojik, epistemolojik ve etik olmak üzere üç genel başlık ya da tür altında incelenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın sınırları nedeniyle yalnızca ontolojik yalnızlığa değinilmiştir.

Ontolojik yalnızlık, yalnızlığın insan doğasına ya da varoluşuna özel bir hal olduğuna işaret eder. Yani insan asli tabiatı ve varoluşu itibariyle zaten yalnızdır. Modern öncesi zamanlarda, Weber'in tabiriyle, büyümlü bir bahçe içerisinde yaşayan insanlar esasen kendilerini yalnız hissetmemişlerdir. Çünkü eski Yunan düşünürlerinde olduğu gibi insan kozmik bir bütünün anlamlı bir parçasıdır ve hepsi bir bütünün hayatını sürdürme amacı taşıyan çeşitli organlardan ve güçlerden oluşan insan vücuduna benzer bir yapı ve işleyişe sahip adil ve erdemli bir toplumun da önemli bir unsudur. Kısacası insanın doğası gereği yalnız olma gibi bir lüksü yoktur. Yine geleneksel dünyanın dini ve mistik dünya görüşlerinde de insan Tanrı'nın sonsuz sıfatlarının bir tezaruhiinden ibarettir. Yani insan birlik içindeki çokluktur. Ontolojik açıdan insanın salt kendi başına bir varlığı yoktur. İnsanın varlığı ancak Tanrı'nın varlığıyla ve Tanrı'nın varlığında bir anlam kazanır. O zaman bütün mesele, insanın birliğe ya da Tanrı'ya kavuşabilmesidir ki bunun da yolu epistemolojik yalnızlıktan geçmektedir.

Ontolojik yalnızlığın sahici biçimde ortaya çıkması ancak insanın kendi varlığı dışındaki bütünle olan organik ilişkisinin kesilmesiyle, insanın eşyaya nesne gözüyle bakabilmesi ve eşyada hiçbir ilahi erek bulamamasıyla mümkün olabilmektedir. Bir yandan mekanik materyalist Hobbes insanı doğa yasasına, yani sadece kendi varlığını koruma ve geliştirme yasasına göre hareket eden mekanik bir bencil kurda dönüştürürken Descartes de var olmayı bireysel düşünceyle özdeşleştirerek kendisi dışındaki hiçbir şeye muhtaç olmadan kendi başına ayakta durabilen, kendisini merkeze alarak varlığı ve bilgiyi tek başına inşa edebilen bir soyut özne olarak insan fikrini geliştirmiştir. Aslında ilhamını Rönesansın doğalcılık düşüncesinden alan (doğal hukuk, doğal din, doğal ahlak, toplumsal sözleşme) ve Hobbes'un materyalistik bencil insanı ve Descartes'ın öznesiyle güçlü bir zemine oturan modern bireycilik anlayışı, günümüzde açığa çıkan olumsuz anlamdaki yalnızlığı tetiklemiştir.²⁹ Çünkü insan asli tabiatı itibariyle, ontolojik olarak yalnızdır, kendi kendine

²⁸ Powys, *A Philosophy of Solitude*, 9.

²⁹ Mustafa Özodaşık, *Yalnızlık* (Tablet Basım Yayın, 2005).

yeterdir, bu yüzden de var olmak için başkalarına ihtiyacı yoktur. İnsanın başkalarıyla birlikteliği bütünüyle pragmatik, ekonomik ve politik sebeplerledir.

Diğer yandan, varoluşsal açıdan bakıldığında, başkası/öteki bireyin hem kendine özgü varlığını gerçekleştirmesinin hem de yalnızlığının olmazsa olmaz koşuludur. Çünkü kendin olabilmek, otantik olabilmek ancak başkaları gibi olmamak, farklı olabilmek, kendine özgü olabilmek, biricik olabilmek demektir. Kendi olmak ya da kendini gerçekleştirmek, bireyin duyguları, düşünceleri, seçim ve tercihleri, inançları, değerleri, kişilik ve karakteri bakımından diğer herkesten farklı olduğunu, biricik olduğunu, kendine özgü olduğunu ve dolayısıyla biricik ve kendine özgü varoluşuyla yalnız olduğunu kavraması demektir. Çünkü hiç kimse bir başka kimseyi o kimsenin kendisini algıladığı gibi algılayamaz ve bir bütün olarak sezdiği gibi sezemez. Bu anlamda her bir kişi bir başkasının algı ve düşüncesinin temsiliyet kabiliyeti son derece zayıf birer nesnesidir. Bu da demek oluyor ki kendine özgü, biricik varoluşu bakımından yalnızlık insanın kaderidir. Ne var ki gerek Descartes'in kendi başına ayakta duran bağımsızlığına düşkün ontolojik anlamda yalnız bireyi gerekse kendi otantik varoluşuna odaklanan ve genellikle toplumla pekiyi geçinemeyen varoluşçuların özgürlüğüne düşkün bireyi (istisna olarak Buber'in Ben-Sen'ini dışta bırakırsak) başkalarıyla/ötekilerle derin, erdemli, güvene dayalı ve sağlıklı ilişkiler kurabilmek açısından pek çok felsefi soruna davet çıkarmaktadır. Çünkü başkası/öteki hem ontolojik yalnızlığın imkânı hemde ontolojik yalnızlık için daima bir tehdittir. Dolayısıyla birlikte ama yalnız olabilmeyen insan varoluşu açısından daha anlamlı ve etkili yollarının bulunabilmesi çağımız açısından önemli bir sorun olarak önümüzde durmaktadır. Bu da belki, Kant'ın hayal ettiği gibi, insanların birbirini bir araç olarak değil de bir amaç olarak görebilmeyi başardıkları bir gelecekte mümkün olacaktır.

Yazarlık Katkısı

1. Yazar: Melike Doğan: Kavramsallaştırma, metodoloji, veri toplama, görselleştirme, analiz ve yazma (%70).

2. Yazar: Prof. Dr. Abdullatif Tüzer: Veri iyileştirme, inceleme ve düzeltme (%30).

Yazarlar olarak aramızda ve/veya başka kurum ve kuruluşlarla herhangi bir çıkar çatışması durumu bulunmamaktadır.

Etik Kurul Beyanı

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemleri çerçevesinde yürütülmüş ve çalışmada betimsel ile bulgusal yaklaşımları benimseyen doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Belge tarama modeli aracılığıyla mevcut dokümanlar üzerinde derinlemesine bir inceleme gerçekleştirilmiştir. Araştırma sürecinde insanlar veya hayvanlar ile ilgili herhangi bir etik mesele ile karşılaşmadığı için Etik Kurul Onayına ihtiyaç duyulmamıştır.

İTHAF / DEDICATION / إهداء³⁰

Bu makale, İsrail'in Gazze'deki üniversitelere, okullara, hastanelere, mülteci kamplarına, evlere, camilere ve kiliselere düzenlediği vahşi, barbar, insanlık ve hukuk dışı saldırıları nedeniyle hayatını kaybeden bilim insanları, öğrenciler, sağlık çalışanları, din adamları, gazeteciler, bebekler, çocuklar ve masum sivillere ithaf edilmiştir. İsrail'in iki milyondan fazla Gazzeliyi evlerinden ve topraklarından sürgün etmek istemesi insanlık dışıdır. İsrail'in uluslararası hukuka, insan hak ve hürriyetlerine aykırılık içeren tüm işgal ve saldırıları suçtur ve bu nedenle yargılanması gerekmektedir.

This article is dedicated to the scientists, students, health workers, religious officials, journalists, babies, children and innocent civilians who lost their lives as a result of Israel's brutal, barbaric, inhumane and illegal attacks on universities, schools, hospitals, refugee camps, homes, mosques and churches in Gaza. Israel's attempt to expel more than two million Gazans from their homes and lands is inhumane. All Israeli occupations and attacks that violate international law, human rights and freedoms are crimes and therefore Israel must be prosecuted.

هذه المقالة موجهة إلى العلماء والطلاب وعاملين في مجال الصحة ورجال الدين والصحفيين والرضع والأطفال والمدنيين الأبرياء الذين فقدوا حياتهم بسبب الهجمات الوحشية والملايسانية وغير القانونية التي شنتها إسرائيل على الجامعات والمدارس والمستشفيات ومخيمات اللاجئين والمنازل والجوامع والكنائس الموجودة في غزة. فما تريده إسرائيل من نفي وتهجير أكثر من مليوني فلسطيني من أراضيهم ومنازلهم هو أمر غير إنساني. إن كافة ما تفعله إسرائيل من هجمات تتنافى مع حقوق الإنسان والحريات والقانون الدولي هي جرائم ولهذا السبب يجب محاكماته

KAYNAKÇA / REFERENCES

- Arı, Yılmaz. "A Crime against Humanity and the Tragedy of Genocide: An Evaluation That Israel Should Be Sued for State Terrorism against Palestinians". çev. Mustafa Turan. *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 445-465. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10429568>
- Arı, Yılmaz. "Bir İnsanlık Suçu Ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22-44. <https://doi.org/10.61216/darulhadisdergisi.1392165>
- Çüçen Abdülkadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitapevi, 1997.
- Balapashev, Bekem vd. "The Actualization of Loneliness in Modern Philosophy". *Trans/Form/Ação* 46/4 (Aralık 2023), 25-42. <https://doi.org/10.1590/0101-3173.2023.v46n4.p25>
- Bobo, Michael D. "Ben Lazare Mijuskovic, 'Consciousness and Loneliness: Theoria and Praxis.'" *Philosophy in Review* 40/1 (11 Mart 2020), 31-33. <https://doi.org/10.7202/1068156ar>
- Borgna, Eugenio. *Ruhun Yalnızlığı*, çev. Meryem Mine Çilingiroğlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2014.

³⁰ İthaf metninin alındığı makaleyi okumak için bakınız: Yılmaz Arı, "A Crime against Humanity and the Tragedy of Genocide: An Evaluation That Israel Should Be Sued for State Terrorism against Palestinians", çev. Mustafa Turan, *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)* 1/2 (Dec. 2023), 461; Çalışmanın Türkçesini okumak için bk: Yılmaz Arı, "Bir İnsanlık Suçu Ve Soykırım Trajedisi: İsrail'in Filistinlilere Uyguladığı Devlet Terörü Nedeniyle Yargılanması Gerektiğine Dair Bir Değerlendirme". *Darulhadis İslami Araştırmalar Dergisi* 5 (Aralık 2023), 22-44.

- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 26. basım., 2014.
- Costache, Adrian. "On Solitude and Loneliness in Hermeneutical Philosophy". *Meta: Research in Hermeneutics, Phenomenology, and Practical Philosophy* 5/1 (June 2013), 130-149.
- Çınar, Fatih. "Gülşen Âbâd'da Seyr ü Sülûk Alegorisi". *Uluslararası Dorlion Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (DASAD)*, 1/2 (Dec. 2023), 247-276.
- Çüçen, Abdulkadir. "Heidegger ve Felsefe". *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* No.1 (Haziran 2006), 7-24.
- Dahlberg, Karin. "The Enigmatic Phenomenon of Loneliness". *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being* 2/4 (January 2007), 195-207. <https://doi.org/10.1080/17482620701626117>
- Descartes, René. *Meditasyonlar*, çev. Çiğdem Dürüşken. Alfa Yayıncılık, 2015.
- Gallagher, Shaun. "A Critique of Existential Loneliness". *Topoi*, 10. <https://doi.org/10.1007/s11245-023-09896-4>
- Gierveld, Jenny De Jong. "A Review of Loneliness: Concept and Definitions, Determinants and Consequences". *Reviews in Clinical Gerontology* 8/1 (Şubat 1998), 73-80. <https://doi.org/10.1017/S0959259898008090>
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan H. Ökten. İstanbul: Agora Kitaplığı, 2. Baskı., 2011.
- Kahraman, Yakup. "Kurucu Öğe Olarak Modern Özne Anlayışının Teşekkülü". *Kaygı. Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 128-144. <https://doi.org/10.20981/kaygi.474645>
- Karnick, Paula M. "Feeling Lonely: Theoretical Perspectives". *Nursing Science Quarterly* 18/1 (Ocak 2005), 7-12. <https://doi.org/10.1177/0894318404272483>
- Lévinas, Emmanuel. *Time and the Other and Additional Essays*, çev. Richard A Cohen. United States of America: Duquesne University Press, 1987.
- McGraw, John G. "Loneliness, Its Nature and Forms". *Man and the World* 28 (1995), 43-64.
- McGraw, John G. *Personality Disorders and States of Aloneness (Intimacy and Aloneness)*. New York: Brill, 2012. <https://doi.org/10.1163/9789401207706>
- Merton, Thomas. *Thoughts in Solitude*. Newyork: RosettaBooks, 2005.
- Mijušković, Ben Lazare. *Loneliness in Philosophy, Psychology, and Literature*. Bloomington: iUniverse, Inc, Third edition., 2012.
- Ortega y Gasset, José. *İnsan ve "Herkes"*. çev. Neyire Gül Işık. İstanbul: Metis Yayınları, 4. basım, Ağustos 2011., 2011.
- Özodaşık, Mustafa. *Yalnızlık*. Tablet Basım Yayın, 2005.
- Özüaydın, Bergen Coşkun. "Bilinemez Olarak Başkası: Levinas, Sartre ve Husserl". *Possible Düşünme Dergisi* 13 (2018), 7-17.
- Peplau, Letitia Anne - Perlman, Daniel. "Loneliness a Sourcebook of Current Theory, Research and Therapy". *A Wiley Interscience Publication*, 18.
- Pepleau, Letitia Anne - Perlman, Daniel. "Theoretical Approaches to Loneliness". *Researchgate*, 123-134.
- Powys, J.Cowper. *A Philosophy of Solitude*. Newyork: Simon and Schuster, 1933.
- Sartre, Jean Paul. *Bulantı*, çev. Selahattin Hilav. Ankara: Can Yayınları, 1981.
- Shapin, Steven. "'The Mind Is Its Own Place': Science and Solitude in Seventeenth-Century England". *Science in Context* 4/1 (1991), 191-218. <https://doi.org/10.1017/S026988970000020X>
- Sobol, Lydia. "Comment on 'The Actualization of Loneliness in Modern Philosophy'". *Trans/Form/Ação* 46/4 (Aralık 2023), 43-48. <https://doi.org/10.1590/0101-3173.2023.v46n4.p43>
- Stavros, Baloyannis J. "The Philosophy of Solitude". *Encephalos* 52 (2015).
- Svensden, Lars. *Yalnızlığın Felsefesi*, çev. Murat Erşen. İstanbul: Redingot Yayınevi, 2. Baskı., 2018.

- Taylor, Barbara. "Philosophical Solitude: David Hume versus Jean-Jacques Rousseau". *History Workshop Journal* 89 (01 Nisan 2020), 1-21. <https://doi.org/10.1093/hwj/dbz048>
- Tufeyl, İbn. *Ruhun Uyanışı Ya Da Hayy İbn Yakzan'ın Olağanüstü Serüveni*. İstanbul: İnsan Yayınları, 1985.
- Tülüce, Hüseyin Âdem. "Martin Heidegger'de Dasein Kavramı". *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 16 (2016), 245-259.
- Yakut, Selahattin. *Yabancılaşma, Yalnızlık ve Dindarlık (Psikososyal Bir Bakış)*. Ankara: İksad Yayınevi, 2021.
- Yakut, Selahattin. *Yalnızlık: Psiko-Sosyal Bir Bakış*. Ankara: İksad Yayınevi, İksad., 2019.
- Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 26. basım, 2014.
- "İngiltere'de 'Yalnızlık Bakanlığı' kuruldu | Euronews". Erişim 06 Mayıs 2024. <https://tr.euronews.com/2018/01/18/ingiltere-de-yaln-zl-k-bakanl-g-kuruldu>
- Independent Türkçe. "Önce Birleşik Krallık, sonra Japonya: Ülkeler neden yalnızlık bakanlığı kuruyor, hangi stratejileri izliyor?" 03 Mart 2021. Erişim 06 Mayıs 2024. <https://www.indyturk.com/node/324511/dünya/önce-birleşik-krallık-sonra-japonya-ülkeler-neden-yalnlık-bakanlığı-kuruyor>
- Pandemi ve Yalnızlık 2. Uluslararası Yalnızlık Sempozyumu Kitabı (Bildiriler, Makaleler ve Denemeler)* Editörler Prof. Dr. Ebulfez Süleymanlı Arş. Gör. Bengi Çakmak Arş. Gör. Berat Dağ. İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Yayınları-49, 2020. <https://uuyayinlari.com/uploads/content/files/pandemi-ve-yalnizlik-69.pdf>
- "Türk Dil Kurumu | Sözlük". Erişim 22 Nisan 2024. <https://sozluk.gov.tr/>